Def. 1. *Funkcją rzeczywistą zmiennej rzeczywistej* nazywamy funkcję, której dziedzina i przeciwdziedzina są podzbiorami zbioru liczb rzeczywistych $\mathbb{R}$.

$$f : X \to Y$$

gdzie $X, Y \subset \mathbb{R}$. Jeśli funkcja jest określona jedynie wzorem, to za dziedzinę przyjmujemy zbiór wszystkich liczb rzeczywistych, dla których wzór ma sens. Tak określoną dziedzinę nazywamy *dziedziną naturalną*. *Zbiorem wartości* nazywamy zbiór wszystkich elementów $y \in Y$, dla których istnieje $x \in X$, taki że $f(x) = y$. Dziedzinę i zbiór wartości funkcji f oznaczamy odpowiednio D_f i W_f.

Przykład: 1. Dla funkcji $f(x) = \sqrt{1-x^2}$, $D_f =[-1,1]$, $\qquad W_f =[0,1]$.

Def. 2. Funkcję $f : X \to Y$ nazywamy:

1. różnowartościową gdy $x_1 \neq x_2 \Rightarrow f(x_1) \neq f(x_2)$,
2. *na* gdy $Y = W_f$,
3. *bijekcją* (*przekształceniem wzajemnie jednoznacznym*) gdy jest różnowartościowa i na,
4. *parzystą* gdy $f(-x) = f(x)$ dla $x \in D_f$ (wykres jest symetryczny względem Oy),
5. *nieparzystą* gdy $f(-x) = -f(x)$ dla $x \in D_f$ (wykres jest symetryczny względem O),
6. *rosnącą* gdy $x_1 < x_2 \Rightarrow f(x_1) < f(x_2)$, analogicznie określamy funkcje niemalejące, malejące i rosnące,
7. *okresową* gdy $f(x+T) = f(x)$ dla pewnego $T \in \mathbb{R}$ (T nazywamy okresem),
8. *ograniczoną* gdy zbiór jej wartości jest ograniczony.

Def. 3. Jeśli $f : X \to Y$ i $g : Y \to Z$, to *złożeniem* (*superpozycją*) funkcji f, g nazywamy funkcję

$$g \circ f : X \to Z; \qquad (g \circ f)(x) := g(f(x)).$$

f nazywamy funkcją *wewnętrzną*, a g - *zewnętrzną* złożenia $g \circ f$.

Przykład: 2. Dla funkcji $f(x) = x^2$, $g(x) = \sqrt{x}$ $g \circ f : \mathbb{R} \to \mathbb{R}$; $\;(g \circ f)(x) = |x|$, $f \circ g : [0, +\infty) \to \mathbb{R}$; $\;(f \circ g)(x) = x$.

Def. 4. Jeśli $f : X \to Y$ jest bijekcją, to funkcją *odwrotną* do f nazywamy funkcję $f^{-1} : Y \to X$ określoną warunkiem

$$f^{-1}(y) = x \Leftrightarrow f(x) = y.$$

Wykresy $y = f(x)$ i $y = f^{-1}(x)$ są symetryczne względem prostej $y = x$.

Logarytmy

Def. 5. Dla dowolnej liczby $a > 0$, $a \neq 1$ i liczby $x > 0$ *logarytmem* z x przy podstawie a nazywamy taką liczbę $y = \log_a x$, że $a^y = x$. Piszemy $\log x$ dla $a = 10$ i $\ln x$ dla $a = e$. Są to odpowiednio *logarytm dziesiętny* i *logarytm naturalny*.

Wn. 1. *Funkcja $f(x) = \log_a x$ jest funkcją odwrotną do funkcji wykładniczej $g(x) = a^x$. Dla dowolnej podstawy a $(a > 0,\ a \neq 1)$ dziedziną funkcji logarytmicznej $\log_a$ jest zbiór liczb rzeczywistych dodatnich, a zbiorem wartości zbiór wszystkich liczb rzeczywistych.*

Uwaga 1. Funkcja odwrotna do funkcji rosnącej jest rosnąca, a odwrotna do malejącej jest malejąca.

Wn. 2. *Jeśli $a \in [0, 1]$, to $\log_a$ jest funkcją malejącą, a jeśli $a > 1$, to $\log_a$ jest funkcją rosnącą. W szczególności* $\log$, *i* $\ln$ *rosną.*

Własności logarytmów

1. $\log_a a = 1$, w szczególności $\ln e = 1$,
2. $\log_a 1 = 0$ dla dowolnej podstawy a $(a > 0,\ a \neq 1)$,
3. $a^{\log_a b} = b$, w szczególności dowolną liczbę dodatnią a można zapisać $a = e^{\ln a}$,
4. $\log_a(x \cdot y) = \log_a x + \log_a y$,
5. $\log_a \left(\dfrac{x}{y}\right) = \log_a x - \log_a y$,
6. $\log_a x^r = r \log_a x$,
7. $\log_a b \cdot \log_b c = \log_a c$,
8. $\log_a b = \dfrac{1}{\log_b a}$,
9. $\log_a b = \dfrac{\ln b}{\ln a} = \dfrac{\log b}{\log a}$.

Funkcje elementarne

1. Wielomiany $W(x) = a_0 + a_1 x + \ldots + a_n x^n$, $D_W = \mathbb{R}$,
2. Funkcje wymierne $Q(x) = \frac{W(x)}{V(x)}$, gdzie W, V są wielomianami, $D_Q = \mathbb{R} \setminus \{x :\ V(x) = 0\}$,
3. Funkcja potęgowa $f(x) = x^r$, gdzie $r \in \mathbb{R}$, $D_f = (0, +\infty)$,

4. Funkcje trygonometryczne sin, cos, tg, ctg.
5. Funkcje cyklometryczne:

   arcsin (arkus sinus) to funkcja odwrotna do funkcji sin : $[-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}] \to [-1, 1]$,

   arccos - odwrotna do funkcji cos : $[0, \pi] \to [-1, 1]$,

   arctg - odwrotna do funkcji tg: $(-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}) \to \mathbb{R}$,

   arcctg - odwrotna do funkcji ctg: $(0, \pi) \to \mathbb{R}$,
6. funkcje wykładnicza i logarytmiczna.
7. *Funkcjami elementarnymi* nazywamy wszystkie funkcje jakie można otrzymać z (1)...(6) za pomoc działań arytmetycznych i operacji składania.

Granica właściwa

Def. 6. Dla dowolnego $x_0 \in \mathbb{R}$ i $\varepsilon > 0$, (1) *sąsiedztwem*, (2) *lewym sąsiedztwem*, (3) *prawym sąsiedztwem* punktu x_0 o promieniu ε nazywamy odpowiednio zbiory:

1. $(x_0 - \varepsilon, x_0) \cup (x_0, x_0 + \varepsilon)$,
2. $(x_0 - \varepsilon, x_0)$,
3. $(x_0, x_0 + \varepsilon)$.

Def. 7 (Granica właściwa funkcji według Heinego)**.** Mówimy, że funkcja f określona w sąsiedztwie punktu x_0 zbiega do granicy $g \in \mathbb{R}$, co zapisujemy

$$\lim_{x \to x_0} f(x) = g$$

gdy dla dowolnego zbieżnego do x_0 ciągu (x_n) punktów sąsiedztwa punktu x_0, ciąg wartości $(f(x_n))$ zbiega do g.

Przykłady: 1. 1. $\lim\limits_{x \to 0} \dfrac{x^2 + 1}{x^3 + 2} = \dfrac{1}{2}$.

2. $\operatorname{sgn} x = \begin{cases} -1 & dla \quad x < 0 \\ 0 & dla \quad x = 0 \\ 1 & dla \quad x > 0 \end{cases}$ $\lim\limits_{x \to 0} \operatorname{sgn} x$ nie istnieje.

Def. 8. Mówimy, że funkcja f ma w punkcie x_0 granicę lewostronną $g \in \mathbb{R}$, co zapisujemy

$$\lim_{x \to x_0^-} f(x) = g$$

gdy dla dowolnego zbieżnego do x_0 ciągu (x_n) punktów lewego sąsiedztwa x_0, ciąg wartości $(f(x_n))$ zbiega do g. Analogicznie określamy granicę prawostronną, którą oznaczamy

$$\lim_{x \to x_0^+} f(x).$$

Twierdzenie 1. $\lim_{x\to x_0} f(x) = g \Leftrightarrow \lim_{x\to x_0^+} f(x) = \lim_{x\to x_0^-} f(x) = g$

Def. 9 (Granica właściwa funkcji przy $x \to +\infty$)**.** Mówimy, że funkcja f zbiega w nieskończoności do granicy $g \in \mathbb{R}$, co zapisujemy

$$\lim_{x\to\infty} f(x) = g$$

gdy dla dowolnego zbieżnego do ∞ ciągu (x_n), ciąg wartości $(f(x_n))$ zbiega do g. Analogicznie określamy granicę przy $x \to -\infty$. Mówimy, że funkcja f ma asymptotę poziomą $y = g$ w $\pm\infty$ gdy $\lim_{x\to\pm\infty} f(x) = g$.

Def. 10 (Granice niewłaściwe przy $x \to x_0$)**.**

$$\lim_{x\to x_0} f(x) = +\infty \qquad (\lim_{x\to x_0} f(x) = -\infty)$$

gdy dla dowolnego zbieżnego do x_0 ciągu (x_n) punktów sąsiedztwa punktu x_0, ciąg wartości $(f(x_n))$ zbiega do $+\infty$ $(-\infty)$. Analogicznie, gdy ograniczymy się do punktów lewego lub prawego sąsiedztwa, definiujemy granice jednostronne

$$\lim_{x\to x_0^-} f(x) = +\infty\ (-\infty); \qquad \lim_{x\to x_0^+} f(x) = +\infty\ (-\infty)$$

Prosta $x = x_0$ jest asymptotą pionową lewostronną funkcji f gdy $\lim_{x\to x_0^-} f(x) = +\infty$ lub $\lim_{x\to x_0^-} f(x) = -\infty$. Analogicznie określamy asymptotę pionową prawostronną. Mówimy, że prosta $x = x_0$ jest asymptotą obustronną funkcji f gdy jest jednocześnie asymptotą lewostronną i prawostronną.

Granice niewłaściwe w $+\infty$ i $-\infty$ i asymptoty ukośne

$$\lim_{x\to+\infty} f(x) = +\infty$$

gdy dla dowolnego zbieżnego do ∞ ciągu (x_n), ciąg wartości $(f(x_n))$ również zbiega do ∞. Analogicznie określamy granice $-\infty$ i granice przy $x \to -\infty$.

Def. 11. Mówimy, że prosta $y = ax+b$ jest asymptotą ukośną funkcji f w $+\infty$ gdy

$$\lim_{x\to+\infty} [f(x) - (ax + b)] = 0.$$

Analogicznie określamy asymptotę ukośną w $-\infty$.

Ta sama funkcja może mieć różne asymptoty ukośne w $+\infty$ i $-\infty$. W celu wyznaczenia asymptoty ukośnej najpierw obliczamy $a = \lim_{x\to\infty} \frac{f(x)}{x}$ i jeśli ta granica istnieje (i jest właściwa), to $b = \lim_{x\to+\infty} (f(x) - ax)$.

Arytmetyka granic

Twierdzenie 2. *Jeżeli funkcje f, g mają w x_0 granice właściwe, to:*

1. $\lim\limits_{x\to x_0}(f(x)\pm g(x)) = \lim\limits_{x\to x_0} f(x) \pm \lim\limits_{x\to x_0} g(x)$,
2. $\lim\limits_{x\to x_0}(c\cdot f(x)) = c\cdot \lim\limits_{x\to x_0} f(x)$, *gdzie* $c\in\mathbb{R}$,
3. $\lim\limits_{x\to x_0}(f(x)\cdot g(x)) = \lim\limits_{x\to x_0} f(x) \cdot \lim\limits_{x\to x_0} g(x)$,
4. $\lim\limits_{x\to x_0}\dfrac{f(x)}{g(x)} = \dfrac{\lim\limits_{x\to x_0} f(x)}{\lim\limits_{x\to x_0} g(x)}$, *o ile* $\lim\limits_{x\to x_0} g(x)\neq 0$,

Uwaga 2. Twierdzenie stosujemy również do $x_0 = \pm\infty$ oraz do granic jednostronnych.

Wyznaczyć granice: (a) $\lim\limits_{x\to 1}\dfrac{x^3-1}{x^4-1}$, (b) $\lim\limits_{x\to 2}\dfrac{\sqrt{x-1}-1}{x-2}$.

Przykład: 3. Wyznaczyć asymptoty funkcji $f(x) = \dfrac{x^2}{x-1}$.

Twierdzenie 3 (O trzech funkcjach)**.** *Jeżeli w sąsiedztwie punktu x_0 funkcje f, g, h spełniają warunek $f(x)\leq g(x)\leq h(x)$ i $\lim\limits_{x\to x_0} f(x) = \lim\limits_{x\to x_0} h(x) = q$, to*

$$\lim_{x\to x_0} g(x) = q.$$

Ważne granice wyrażeń nieoznaczonych

1. $\lim\limits_{x\to 0}(1+x)^{\frac{1}{x}} = e, \quad \lim\limits_{x\to\infty}(1+\dfrac{1}{x})^x = e$,
2. $\lim\limits_{x\to 0}\dfrac{\sin x}{x} = 1$,
3. $\lim\limits_{x\to 0}\dfrac{\ln(1+x)}{x} = 1$,
4. $\lim\limits_{x\to 0}\dfrac{e^x-1}{x} = 1$,
5. $\lim\limits_{x\to 0}\dfrac{(1+x)^r-1}{x} = r$ dla dowolnego $r\in\mathbb{R}$.
6. $\lim\limits_{x\to 0}\dfrac{\log_a(1+x)}{x} = \dfrac{1}{\ln a}$,
7. $\lim\limits_{x\to 0}\dfrac{a^x-1}{x} = \ln a$,

Ważna równość: $a^x = e^{x\ln a}$.

Def. 12. Mówimy że funkcja f określona w otoczeniu punktu x_0 jest *ciągła* w punkcie x_0, gdy

$$\lim_{x \to x_0} f(x) = f(x_0)$$

(istnieje granica i jest równa wartości funkcji). Mówimy, że f jest ciągła w zbiorze X, gdy jest ciągła w każdym punkcie tego zbioru.

Uwaga 3. Wykres funkcji ciągłej na dowolnym przedziale można narysować bez odrywania ołówka od kartki. Nie jest w żadym miejscu rozerwany.

Rodzaje nieciągłości:

1. Mówimy, że f ma w x_0 nieciągłość pierwszego rodzaju, gdy ma obie granice właściwe jednostronne w x_0 ale nie jest ciągła.

2. Funkcja f ma w x_0 nieciągłość drugiego rodzaju gdy przynajmniej jedna granica jednostronna nie istnieje lub jest niewłaściwa.

Twierdzenia o funkcjach ciągłych

W szczególności dla nieciągłości pierwszego rozdzaju mówimy, że:

- f ma nieciągłość typu *skok*, gdy $\lim\limits_{x \to x_0^-} f(x) \neq \lim\limits_{x \to x_0^+} f(x)$.

- f ma nieciągłość typu *luka*, gdy istnieje granica właściwa różna od wartości funkcji ($\lim\limits_{x \to x_0} f(x) \neq f(x_0)$).

Twierdzenie 4. *Funkcje elementarne są ciągłe we wszystkich punktach swoich dziedzin naturalnych.*

Twierdzenie 5 (Weierstrassa)**.** *Funkcja ciągła na przedziale* $[a, b]$ *jest ograniczona i osiąga swoje kresy.*

Twierdzenie 6 (Darboux)**.** *Funkcja ciągła na przedziale* $[a, b]$ *przyjmuje wszystkie wartości pośrednie pomiędzy* $f(a)$ *i* $f(b)$.